

Wrocław, 18 marca 2021 r.

Bp prof. zw. dr hab. Jacek Kiciński CMF
Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu
Katedra Duchowości Kapłańskiej i Życia Konsekrowanego
ul. Katedralna 4
50-328 Wrocław

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Teresy Borkowskiej

Chrystocentryzm życia duchowego człowieka w Ewangelii według św. Jana, Szczecin 2020, ss. 269.

I. Wprowadzenie

Rozprawa doktorska autorstwa Teresy Borkowskiej wpisuje się w posoborowy postulat promocji słowa Bożego w duchowości chrześcijańskiej. Ojciec święty Franciszek w adhortacji apostołskiej *Evangelii gaudium* podkreśla szczególną rolę słowa Bożego w życiu Kościoła. Zaznacza, że słowo Boże zawiera w sobie taki potencjał, którego nikt z nas nie jest w stanie przewidzieć. Już na samym początku wspomnianej adhortacji czytamy: *Radość Ewangelii napędza serce oraz całe życie tych, którzy spotykają się z Jezusem. Ci, którzy pozwalają, żeby ich zbawił, zostają wyzwoleni od grzechu, od smutku, od wewnętrznej pustki, od izolacji. Z Jezusem rodzi się zawsze i odradza radość* (EG 1). Słowa te uświadamiają nam, że każde spotkanie człowieka ze słowem Bożym przyczynia się odnowienia w sobie radości bycia dzieckiem Boga. W szkole słowa Bożego, którą jest *lectio divina* istnieje zasada, która głosi, że słowo Boże rośnie wraz z czytającym je. Im bardziej wnikamy w jego treść, tym bardziej zaczyna zmieniać się w nas sposób naszego myślenia i działania. Dzięki słowu Bożemu człowiek wzrasta w miłości Boga i drugiego człowieka. Staje się ostatecznie naśladowcą Jezusa Chrystusa. W tym kontekście mówimy o chrystocentrycznym wymiarze życia chrześcijańskiego.

W tak nakreślonej przestrzeni życia ludzkiego sytuuje się rozprawa doktorska pani Teresy Borkowskiej: *Chrystocentryzm życia duchowego*

człowieka w świetle Ewangelii według św. Jana. Z radością należy przyjąć prezentowane opracowanie, które stanowi oryginalne w swej treści spojrzenie na Ewangelię św. Jana w kontekście rozwoju duchowego. Ukazane życie Jezusa Chrystusa i Jego całkowite zawierzenie Ojcu staje się przyczyną wzorcą dla każdego z Jego uczniów. Ewangelista Jan ukazuje drogę Jezusa polegającą na całkowitym oddaniu swojej woli – woli Ojca. Jest ona służbą uczącą miłości, jednoczącą z Ukrzyżowanym, uczącą przebaczenia. Wszystko to sprawia, że uczeń Chrystusa ma jasno określony cel życia, którym jest wieczna radość w jedności z Bogiem. Taki obraz życia chrześcijańskiego jest drogą wiodącą ostatecznie do świętości.

II. Ocena formalna rozprawy

1. Temat, problem, metoda

Recenzowana rozprawa stanowi ważne, a zarazem bardzo cenne opracowanie w dziedzinie teologii, zwłaszcza teologii duchowości. Podjęty temat jest niezwykle aktualny i stanowi odpowiedź na współczesne znaki czasu. Autorka ukazując życie duchowe człowieka w świetle Ewangelii wg św. Jana pokazuje, że pierwszą przyczyną sprawczą i zarazem wzorcą dla życia duchowego człowieka jest osoba Jezusa Chrystusa. Nie da się bowiem mówić o życiu duchowym bez odniesienia do Niego. W tym sensie prezentowane opracowanie jest odpowiedzią na aktualny proces laicyzacji, który jest próbą oderwania człowieka od osobowej więzi z Bogiem.

Temat dysertacji – *Chrystocentryzm życia duchowego człowieka w Ewangelii według św. Jana* jest jasno sprecyzowany i wskazuje na konkretną rzeczywistość, jaką jest życie duchowe człowieka kształtowane na wzór Chrystusa w Ewangelii wg św. Jana. Problem pracy Autorka ujmuje w formie pytania: *Jaki wpływ ma Jezus na rozwój życia duchowego w świetle Ewangelii św. Jana?*

W celu realizacji nakreślonego tematu i postawionego problemu pracy, pani Teresa Borkowska posługuje się metodą teologiczną pozytywną z uwzględnieniem analizy i syntezy. Ponadto, stosuje metodę historyczną i egzegetyczną. Dobór metod pracy naukowej nie budzi jakichkolwiek wątpliwości, są one w pełni zasadne i wykorzystane. Przyjęta metodologia pracy badawczej wskazuje na solidny warsztat naukowy Autorki. W dysertacji można dostrzec swobodę posługiwania się tekstem źródłowym, komentarzami oraz opracowaniami naukowymi. Pani Teresa Borkowska dokonała bardzo wnikliwej analizy Ewangelii św. Jana z uwzględnieniem opracowań związanych z tematem rozprawy. W oparciu o zebraną literaturę stworzyła oryginalną syntezę, w której ukazuje istotę powołania do świętości człowieka na wzór Osoby Jezusa Chrystusa.

2. Dobór literatury

Literaturę recenzowanej rozprawy stanowi sześć części. Wśród nich można wyróżnić: źródła, komentarze i słowniki, dokumenty Kościoła, literaturę przedmiotu, literaturę pomocniczą oraz artykuły. Przyjęty podział z pewnością – w zamyśle Autorki – ma swoje uzasadnienie, natomiast recenzent nie dostrzega klucza, według którego literatura została tak podzielona. W metodologii pracy naukowej przyjmujemy na ogół podział na literaturę źródłową, a w niej źródła, dokumenty Kościoła, opracowania oraz literaturę pomocniczą. Przyjęty podział sugeruje, że artykuły nie zostają zaliczone nawet do literatury pomocniczej. Wydaje się konieczne uporządkować literaturę według ogólnie przyjętych standardów bibliograficznych.

W całości pracy wykorzystano znaczną część dokumentów Kościoła, zarówno okresu Soboru Watykańskiego II, jak i posoborowego nauczania Kościoła. Można dostrzec dokumenty św. Jana Pawła II, mniej zaś Benedykta XVI, a papież Franciszek został prawie pominięty. Czyżby dla niniejszego opracowania ważna była jedynie do encyklika *Lumen Fidei*? Warto byłoby uzupełnić opracowanie o kolejne dokumenty papieża Franciszka, choćby o adhortację *Evangelii gaudium*, czy *Christus vivit*. Można też sięgnąć do adhortacji św. Pawła VI *Evangelii Nuntiandi*. Wspomniane dokumenty w dużej mierze ukazują znaczenie słowa Bożego dla duchowości człowieka.

Pewien niedosyt może także budzić brak w bibliografii pozycji choćby prof. Jana Klinkowskiego: *Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana*, która stanowi bardzo ważne studium biblijne dla podejmowanego tematu. Oceniając ilość zgromadzonej literatury recenzent dostrzega pewien brak autorów ze środowisk Wrocławia czy Poznania.

Podsumowując należy stwierdzić, że pomimo wskazanych niedociągnięć, całość zawartej w rozprawie bibliografii wskazuje na bardzo duży wysiłek Autorki, który polegał na właściwym doborze literatury. W tym względzie pani Teresa Borkowska wykazała się bardzo dobrą znajomością podejmowanego tematu i właściwym wykorzystaniem zebranej literatury.

III. Struktura rozprawy

Całość rozprawy ujęta została w czterech rozdziałach, które stanowią zwartą treść. Poprzedzone są one spisem treści, wykazem skrótów i właściwym wstępem. W zakończeniu rozprawy znajdujemy wyprowadzone wnioski będące owocem prowadzonych badań naukowych.

W rozdziale pierwszym omówiona zostaje problematyka historyczno-literacka czwartej Ewangelii. Autorka przybliży czytelnikowi zagadnienia historyczne Ewangelii św. Jana. Podjęte są tu takie tematy jak: autor dzieła, adresaci, miejsce i czas napisania, tło historyczne oraz struktura Ewangelii.

W zagadnieniu teologiczno-literackim poruszono następujące zagadnienia: duchowy charakter Ewangelii wg św. Jana, próba identyfikacji „umiłowanego ucznia”, najistotniejsze tematy Ewangelii oraz gatunki literackie i właściwości stylu.

Drugi rozdział rozprawy podejmuje treści natury życia duchowego człowieka. Autorka koncentruje uwagę czytelnika na antropologicznych uwarunkowaniach życia duchowego, jego teologicznych przesłankach oraz istocie życia duchowego. Mamy tu omówione takie tematy jak: człowiek – istota wolna, rozumna i obdarzona zmysłami, zdolność rozpoznawania Jezusa w dziele stworzenia, droga uczniów Jezusa oraz znaczenie wiary w życiu duchowym człowieka. Na szczególną uwagę zasługuje trzeci paragraf, gdzie zostają omówione sposoby poznania Boga, siebie samego oraz bliźniego. Te zagadnienia są niezwykle ważne dla dalszych części opracowania. Życie bowiem człowieka, a zwłaszcza życie duchowe rozwija się poprzez odkrywanie obrazu Boga w świecie, sobie samym i w drugim człowieku.

W trzecim rozdziale dysertacji Autorka wskazuje na zagadnienie udzielania się Boga przez Chrystusa w Duchu Świętym. Chrystus jawi się tutaj jako objawienie tajemnicy miłości Boga. Następnie przedstawiona zostaje duchowość Jezusa oraz dar Ojca i Syna, którym jest Duch Święty.

Ostatni rozdział dotyczy odpowiedzi człowieka na udzielanie się Boga przez Chrystusa w Duchu Świętym. Na pierwszym miejscu omówiono zaufanie Chrystusowi ze strony człowieka, a następnie zagadnienie przewycięzania trudności życiowych wraz z Jezusem. Owocem tak podjętego wysiłku staje się budowanie nowej rzeczywistości. Wyraża się to m.in. w testamencie miłości Boga, w życiu, które staje się wychwalaniem Boga oraz nowym życiu po zmartwychwstaniu.

Całość dysertacji – jak wspomniano – zamyka zakończenie, w którym Autorka wyprowadza wnioski będące owocem przeprowadzonych badań. Mogą one posłużyć dalszym badaniom naukowym w przestrzeni chrystocentrycznego wymiaru życia duchowego człowieka.

IV. Ocena merytoryczna

Rozprawa doktorska autorstwa pani Teresy Borkowskiej, powtórzmy raz jeszcze, jest opracowaniem ważnym dla współczesnej teologii duchowości. Podejmuje bowiem zagadnienie chrystocentrycznego wymiaru życia duchowego na przykładzie Ewangelii według św. Jana. Ukazane treści wpisują się we współczesne nauczanie papieża Franciszka, który podkreśla chrystocentryczny wymiar życia chrześcijańskiego. Rozwijanie w sobie życia duchowego jest niezwykle ważne w dzisiejszym świecie, w którym dominuje „kultura powierzchowności”. To, co zewnętrzne przesłania bardzo często to, co jest wewnętrzne. Stąd też przypomnienie i wskazanie na człowieczeństwo

Chrystusa staje się czymś koniecznym dla rozwoju duchowego. Takie działanie przyczynia się do właściwego ukształtowania obrazu Boga. Ponadto, wskazanie na element odkrywania woli Bożej, postawę służby oraz ofiarniczy element życia pomaga umiejętnie łączyć miłość do Boga z miłością drugiego człowieka.

Prezentowana rozprawa jest więc owocem dużego wysiłku Autorki polegającym na wydobyciu tych treści, które w sposób szczególny stają się dziś aktualne i stanowią fundament życia duchowego człowieka. Pani Teresa Borkowska podjęła się ambitnego dzieła, które wiąże się z koniecznością aktualizacji przesłania zawartego w Ewangelii św. Jana w życiu duchowym człowieka.

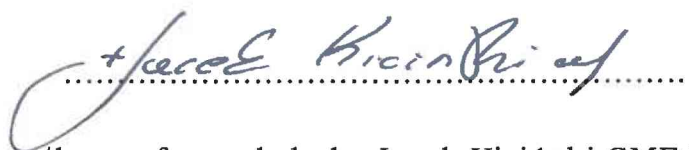
Autorka w sposób swobodny wprowadza elementy osobistej narracji przez co pracę czyta się z zainteresowaniem. Istotne dla całości opracowania są podsumowania każdego z rozdziałów oraz końcowe wnioski zawarte w zakończeniu rozprawy. Rozprawa jest opracowaniem nowatorskim, które wzbogaca polski dorobek teologów duchowości.

Recenzent przy okazji czytania rozprawy zauważa pewne niedociągnięcia, które rodzą pytania i spostrzeżenia mogące być przedmiotem dalszej dyskusji. Otóż, pierwszy rozdział – skądinąd bardzo interesujący – mógłby zostać nieco skrócony. Treści w nim zawarte są raczej powszechnie znane i dostępne w wielu opracowaniach, zwłaszcza egzegetycznych. Stąd też przypomnienie ich czytelnikowi nie musi być konieczne. Z drugiej strony wydaje się zasadne przedstawienie problematyki historyczno-literackiej czwartej Ewangelii – tylko, czy aż w tak szerokim zakresie? Także drugi rozdział zawiera treści, które dla teologii są znane i stanowią w głównej mierze pewne przypomnienie. Być może, warto byłoby nieco ograniczyć wspomniane rozdziały na korzyść piątego rozdziału, który niejako narzuca się w sposób oczywisty. Chodziłoby o ukazanie aktualności chrystocentrycznego wymiaru życia duchowego człowieka ukazanego w Ewangelii wg św. Jana wobec współczesnych przemian zachodzących w życiu człowieka. Wówczas opracowanie zyskałoby na aktualności, będąc jednocześnie odpowiedzią na jawiące się znaki czasu. Życie duchowe człowieka, choć kieruje się zasadami, które są niezmiennie, to aktualizuje się zawsze w danej rzeczywistości. Być może wspomniana sugestia dotyczy napisania kolejnego opracowania. Jest to propozycja skierowana do Autorki, by pójść nieco dalej w swoich rozważaniach naukowych związanych z czwartą Ewangelią.

W trzecim rozdziale spotykamy określenie „duchowość Jezusa”. Co prawda w nawiasie znajduje się wyjaśnienie, że chodzi o styl Jego bycia, to jednak warto byłoby się zastanowić, czy takie określenie stosować. Być może bardziej adekwatne byłoby – życie Chrystusa wzorem służby, modlitwy i cierpienia.

VI. Wniosek końcowy

Przedstawione pytania i sugestie stanowią jedynie propozycję do dalszej dyskusji. Dokonując oceny całości opracowania jasno stwierdzam, że recenzowana rozprawa jest nowatorska, ambitna i solidnie udokumentowana. Podjęty temat i postawiony problem badawczy rozprawy znajdują swoje właściwe rozwiązanie w treści dysertacji. Autorka wykazała się kunsztem pracy naukowej, co świadczy o jej dojrzałości i samodzielności w pracy badawczej. Wobec powyższego stwierdzam, że rozprawa autorstwa pani Teresy Borkowskiej spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i zasługuje na uznanie. Mając to na uwadze wnioskuję o dopuszczenie mgr lic. Teresy Borkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, reading "Jacek Kiciński", written over a horizontal dotted line. The signature is cursive and includes a small cross-like mark at the beginning.

/bp prof. zw. dr hab. Jacek Kiciński CMF/